

että työtä on tehty antaumuksella. Väit-
telijän sanoin tutkimuksen kohteena ol-
leista lapsista oli tullut kuin omia lapsia.

SIRKKA PAIKKALA
etunimi.sukunimi@kotus.fi

Lähteet

ICOS = The International Council of Ono-
mastic Sciences. <http://www.icosweb.net/>

index.php/terminology.html.

Kielitoimiston sanakirja. Osat 1–3. Kolmas,
uudistettu painos. Kotimaisten kielten
keskuksen julkaisuja 170. Helsinki: Koti-
maisten kielten keskus 2012.

KIVINIEMI, EERO – PITKÄNEN, RIT-
VA LIISA – ZILLIACUS, KURT 1974:
Nimistöntutkimuksen terminologia.
Castrenianumin toimitteita 8. Helsinki:
Castrenianum.

Tutkimus koodinvaihdon konstruktioista suomi–viro-keskustelussa

Maria Frick: *Emergent bilingual construc-
tions. Finnish-Estonian codeswitching in
interaction*. Helsinki: University of Helsinki
2013. 293 s. ISBN 978-952-10-9018-9.

Maria Frickin tuore artikkeliväitöskirja
käsittelee koodinvaihtoa ainakin kah-
desta näkökulmasta: Toisaalta väitöskir-
jassa pohditaan koodinvaihdon tehtäviä
vuorovaikutuksessa. Toisaalta tarkastel-
laan kaksikielisten konstruktioiden rak-
entumista tilanteissa, joissa mahdollisia
kieliä ovat viro ja suomi. Suomen ja vi-
ron välinen koodinvaihto on monikieli-
sessä maailmassamme tärkeä aihe, koska
Suomi ja Viro ovat nykyaikana monikult-
tuurisia ja monikielisiä yhteiskuntia, joi-
den asukkaiden kielellinen identiteetti ja
tavallinen arkikeskustelu toimivat usein
eri kieliä yhdistäen. Virolaisten kielen-
käyttöä Suomessa on jo aikaisemmin väi-
töskirjassaan tutkinut Kristiina Praakli
(2009). Maria Frickin väitöskirja suoma-
laisten kielenkäytöstä Virossa antaa pal-
jon uutta tietoa toisinpäin tapahtuvasta
koodinvaihdesta, mutta avaa myös aivan
uusia näkökulmia monikielisyys-teen. On

ilahduttavaa, että suomen ja viron käyttö
samassa keskustelussa näyttää kiinnosta-
van juuri nyt useita keskusteluntutkijoita
(ks. myös Härmävaara, Vatanen & Frick
2013).

Väitöskirjassa on neljä itsenäistä ar-
tikkeliä, joista kukin keskittyy yhteen
koodinvaihdon ilmiöön ja jotka perus-
teellinen johdanto sitoo kokonaisuudeksi.
Artikkelit ovat ilmestyneet vuosina 2009–
2013. Kaksi niistä on julkaistu laajalevik-
kisissä kansainvälisissä aikakauslehdissä
Pragmatics (Frick 2013) ja *Multilingua*
(Frick & Riionheimo 2013), kaksi lähinnä
suomalais-ugrialaisten kielten tutkimuk-
seen keskittyvissä julkaisuissa *Folia Ura-
lica Debreceniensia* (Frick 2009) ja *Lähi-
võrdlusi. Lähivertailuja* (Frick 2010).

Lähisukukielten välinen koodinvaihto vuorovaikutuksena ja systeemisenä ilmiönä

Koodinvaihtoa lähestytään väitöskirjassa
sekä vuorovaikutustoiminnan että kieli-
systeemin kannalta. Molempiin näkö-
kulmiin on aineistona käytetty pääasiassa

arkikeskusteluita, mutta myös sähköisiä viestejä (sähköposti ja Facebook). Toiminnan näkökulmasta Frick tarkastelee sitä, mitä tehtäviä koodinvaihdolla on keskustelun eri vaiheissa. Väitöskirjassa käytetty puhuttu ja kirjoitettu aineisto osoittaa, että toisen kielen käyttäminen voi olla vahva indeksikaalinen merkki puhujien vuorovaikutustavoitteista tai asenteista, esimerkiksi suhtautumisesta käytetyn kielen natiivipuhujiin. Konstruktio-kieliopin näkökulmasta väitöskirjassa pohditaan, miten kaksikieliset konstruktiot rakentuvat kahden hyvin läheisen suokielen osista.

Koodinvaihdolla tarkoitetaan tutkimuksessa mitä tahansa kahden eri kielen (tässä tapauksessa viron ja suomen) käyttöä samassa lausumassa. Mitä kielten yhdistämisessä tapahtuu, kun niiden yhteinen osa on suuri ja kun puhujat eivät näytä aina edes huomaavan vaihtaneensa kieltä? – Tämä on tutkimisen arvoinen kysymys. Usein on jopa mahdotonta sanoa, kumpaan kieleen yksittäinen morfeemi kuuluu – esimerkiksi onko monikon päätte *-t/-d* tai verbinmuoto *on* suomea vai viroa. Vaikka puhtaasti suomenkielisen sanan lopussa ei olisiakaan syytä epäillä vironkielistä *-d*-päätettä, sitä ei kuitenkaan voi varmuudella todentaa keskusteluaineistosta, joten tällaisissa tapauksissa litteraatiosta on esitetty invarianttinen *-D*. Tämä on yksi niistä ongelmista, jotka ovat vaatineet kirjoittajaa täydentämään litteraatiotapaa. Väitöskirjan eri artikkeleissa onkin käytetty erilaisia aineiston esittämistapoja. Osa merkintäavoista on varsin monimutkaisia, mutta lukija saa pienen ponnistelun jälkeen niistä kuitenkin hyvin selvää. Esimerkiksi konstruktioiden käsittelyssä on viehättävä esimerkki eksistentiaalikonstruktioista *mitä askissa on kirjassa*, jonka esitys on vaatinut yhteensä seitsemän riviä: englanninkielisen otsikon, alkuperäisen kaksikielisen konstruktion sekä sen vastineet suomessa (*mitä askissa lukee*) ja virossa (*mis pakil kirjasa on*) ja kaikkien

kolmen ”variantin” morfologiset glossit (s. 37). Tässä esimerkissä näkyy *on*-muodon lisäksi myös toinen lekseemi, *kirja*, josta ei oikein pysty sanomaan, kumpaan kieleen se kuuluu.

Farfalle ja ravioli koodinvaihtokonstruktioiden metaforina

Väitöskirjan johdanto-osa on perusteellinen, ja se sisältää enemmän uutta tietoa kuin johdannossa yleensä on tapana. Johdantoa voi myös pitää kokonaisuudessaan väitöskirjan kypsimpänä osana. Siinä esitellään muun muassa italialaisen keittiön termit *farfalle* ja *ravioli*, joilla tarkoitetaan kahta eri koodinvaihtokonstruktioita: Ravioli on kielellinen yksikkö, joka päällisin puolin eli äänneasultaan, näyttää olevan kontekstin kanssa samaa kieltä, mutta jonka merkitys (eli piilossa oleva sisältö, kuten raviolissa) on rakentunut toisen kielen pohjalta. Esimerkiksi suomenkielissä keskustelussa esiintyneet sanat *aula* ’juhlasali’ ja *asentaa* ’olla sijaisena’ ovat ravioleja. Raviolit ovat siis sanoja, joita usein on kuvattu pulmasanoiksi, mutta Frick osoittaa, että suomea ja viroa käyttävälle ne ovat pikemminkin erikoinen resurssi keskustelun rakentamiseen. Farfalle on puolestaan konstruktio, jonka kahdesta eri kielestä peräisin olevia osia sitoo pieni ”silta” (yleensä konjunktio tai kopulaverbi), joka on sama molemmissa kielissä (esim. *on*, *ei ole*, *et*). Kirjoittajan lempiesimerkkinä farfallesta väitöskirjassa toistuu lause *alle kakskytviisvuotiaat naiset ei ole otsusevöimaliseD ’alle kakskytviisvuotiaat naiset ei oo päätöskykyisiä’* (esim. s. 41).

Johdantoluvussa (s. 21–23) on esitetty neljä kaksikielisen konstruktion lajia: kongruentti leksikalisaatio, semanttinen laina, sekoitus (*blend*) ja sisäistys (*insertion*). Hieman epäselväksi jää, kattavatko nämä lajit koko koodinvaihdon kentän ja miten ne ovat suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi konstruktio *helistämällähän ta-*

voittaa on tulkittu semanttisena lainana, mutta eikö se ole samalla kongruentti leksikalisaatio?

Sama kattavuusongelma pätee myös sivulta 33 alkavaan lauseopillisten konstruktioiden käsittelyyn, jossa esitellään kolme konstruktioita toisistaan eroavista näkökulmista: eksistentiaalikonstruktio määrittellään lauseopillisesta näkökulmasta, arvioiva (*assessive*) predikatiivikonstruktio semanttis-pragmaattisin perustein (puhujan asenteiden kautta) ja referointikonstruktio (*voicing*) taas osallistujakehikkoa käyttäen (kysyen, kenen ääni kuuluu). Nämä lajit on esitetty hyvin vakuuttavasti, ja lukija toki uskoo siihen, että juuri nämä ovat aineiston tärkeimmät lauseopilliset ja pragmaattiset kaksikielisten lausumien lajit. Tekstistä olisi kuitenkin voinut paremmin käydä ilmi, onko olemassa muitakin kaksikielisiä konstruktioita ja miten ne suhtautuvat muihin konstruktioilajeihin.

Koodinvaihdon ilmiötä: yhdyssanat, referoinnit ja päätösjaksot

Artikkeli ”Suomi-viro kaksikieliset yhdyssanat” (Frick 2009) on perusteellinen katsaus kaksikielisten yhdyssanojen luonteeseen. Erityyppisten yhdyssanojen kuvauksen lisäksi tekijä nostaa esiin myös oleellisia teoreettisia kysymyksiä, kuten mikä on homofonian rooli yhdyssanojen synnyssä ja mikä funktio kaksikielisillä yhdyssanoilla on keskustelussa. Mielenkiintoisena suuntauksena (vaikkakin aika pienen aineistomäärän perusteella) nousee esiin se, että tilapäiset kaksikieliset yhdyssanat eivät kovin usein tukeudu homofoniaan (esim. *neerukirja* ’munuaiskirja, lääketieteen opiskelijoiden oppikirja’ tai *sööklahaju* ’ruokalahaju’) toisin kuin vakiintuneet yhdyssanat (*elämislupa* ’oleskelulupa’). Artikkelin aineistona ovat sekä arkikeskustelut että sähköinen viestintä, ja lisäksi aineistoa on kerätty päiväkirjametodia

hyödyntäen. Mukana on myös jonkin verran muiden tutkijoiden esimerkkejä. Google-hakukoneen käyttäminen apuvälineenä tarkasteltaessa yhdyssanojen vakiintuneisuutta on onnistunut valinta (en esimerkiksi olisi uskonut ilman Googlen tukea, että kaksikielisen yhdyssanan *bilehoogu* ’bilevauhti’ vastineeksi virossa on vakiintunut *peohoog*).

Artikkeli ”Bilingual voicing: A study of code-switching in the reported speech of Finnish immigrants in Estonia” (Frick & Riionheimo 2013) käsittelee hyvin mielenkiintoisesti ”toisen äänen” esiintymistä keskustelussa ja koodinvaihdon roolia refereroinnin (*voicing*) vuorovaikutustehtävien suorittamisessa. Tämä artikkeli on kirjoitettu yhdessä Helka Riionheimon kanssa, joka on aikaisemminkin tutkinut Virossa asuvien inkerinsuomalaisten kielenkäyttöä. Aineistona on käytetty sekä suomenkielisten opiskelijoiden keskusteluja että huomattavasti vanhempien inkeriläisten maahanmuuttajien haastatteluita. Kaksi hyvin erilaista aineistoa on yhdistetty vakuuttavalla tavalla, ja tuloksista näkyy selvästi, että vaikka kielet ovat molemmissa tapauksissa viro ja suomi, niiden käyttö ja yhdistäminen tapahtuu eri tavalla. Keskeinen syy koodinvaihtoon näyttää olevan keskustelutilanteesta nousevat tarpeet kontekstualisaatioon. Puhuja voi esimerkiksi haluta vaihtaa deiktistä taustaa: osoittaa, että alkuperäinen lausuma on sanottu viroksi ja esittää kielteisen asenteen sekä puhujaa että virolaisia kohtaan. Joissakin tapauksissa tulkinta ei kuitenkaan ihan loppuun asti vakuuta, esimerkiksi jo aiemmin tässä katsauksessa esitetty esimerkki virolaista opettajaa referoivasta farfalle-konstruktioista *alle kakskytviisvuotiaat naiset ei ole otsusevõimalised* osoittaisi puhujan kielteistä asennetta virolaisia kohtaan myös ilman koodinvaihtoa, koska siinä asenne johtuu jo sanotun sisällöstä. Koodinvaihtoa tosiaan käytetään emotionaalisesti ladatuissa konteks-

teissa, mutta onko mahdollista päättää, johtuvatko asenteet ja tunteet koodinvaihdosta tai päinvastoin? Siihen kahden kielen käyttö antaa enemmän resursseja kuin yksi kieli.

”Singing and codeswitching in sequence closings” (Frick 2013) käsittelee koodinvaihtoa ja laulamista päätössekvensseissä. Itse idea käsitellä laulamista koodinvaihdon rinnalla vuorovaikutustoimintana on tietääkseni uusi. Artikkelin tärkein tulos on epäilemättä se, että sekä koodinvaihtoa että laulamista voi käyttää silloin, kun haluaa päättää edellisen keskustelujakson. Laulamisen käsittely vie väitöskirjan sivupoluille, mutta on silti mielenkiintoinen aihe. Keskustelussa käytetty laulu on uudelleen kontekstualisoitu teksti, joka toimii aineiston keskusteluissa yhteenvedona ja samalla lopetusjaksona. Samoin toimii myös koodinvaihto, mutta näyttää siltä, että koodinvaihtoon tarvitaan kuitenkin sanonta tai sitä muistutava kokonainen lausuma (esim. *aga abi-kaasa töö on ju olla abiline* ’mutta puolison tehtävä on olla avuksi’, s. 251–252). Pelkkä koodinvaihto sinänsä ei esitetyn aineiston perusteella ole päätösjaksoksi riittävä resurssi.

Artikkeli ”Suomi-viro-koodinvaihto Facebookissa” (Frick 2010) jää antoisuudeltaan muiden väitöskirjan artikkelien varjoon. Vaikka aineisto vaikuttaakin jännittävältä, siinä ei valitettavasti esiinny yhtä mielenkiintoisia esimerkkejä kuin kasvokkai keskusteluissa. Esimerkiksi luvussa 2.2 esitetään, että koodinvaihto voi ilmaista puhujan sijainnin, mutta esitetyt tapaukset osoittavat lähinnä sen, että virokielisillä sanoilla (*kuur* ’vaja’, *magistritöö* ’maisterintutkielma’) ilmaistaan referenttien eikä puhujan paikkaa. Kirjoittajan sijainti selviää muun kontekstin perusteella (ja joskus ei selviä ollenkaan). On hyvinkin mahdollista, ettei Facebook epämääräisellä osallistumiskehikolla (esim. siltä kannalta, ettei kukaan oikein tiedä, kuka on lukenut kirjoituksen

ja kuka ei) ole keskusteluntutkijalle paras aineistonkeruupaikka. Toisaalta tämä omalla tavallaan ”negatiivinen” tulos on kuitenkin tärkeä.

Maria Frickin väitöskirja on mielenkiintoinen ja perusteellinen tutkimus, joka esittää koodinvaihdon tutkimiseen uusia näkökulmia vuorovaikutuslingvistiikan ja konstruktiokieliopin onnistuneen yhdistelmän kautta. Koodinvaihtoa lähestytään funktionaalisesti kysyen, miksi puhuja käyttää koodinvaihtoa juuri siinä paikassa ja miten koodinvaihto rakentuu eri kielten osista. Tutkimuksen kiinnostavuutta lisää myös se, että koodinvaihto tapahtuu kahden läheisen sukukielen välillä. Tutkimuksessaan Frick luo uskottavan kuvan siitä, miten kahden kielen käyttö tuo keskusteluun erilaisia ulottuvuuksia, joita yksikielisessä keskustelussa ei samalla tavalla ole.

RENATE PAJUSALU
etunimi.sukunimi@ut.ee

Lähteet

- FRICK, MARIA 2009: Suomi-viro-kaksikieliset yhdyssanat. – *Folia Uralica Debreceniensia* 16 s. 3–23.
- FRICK, MARIA 2010: Suomi-viro-koodinvaihto Facebookissa. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 20 s. 49–67.
- FRICK, MARIA 2013: Singing and codeswitching in sequence closings. – *Pragmatics* 23 s. 243–273.
- FRICK, MARIA – RIIONHEIMO, HELKA 2013: Bilingual voicing. A study of codeswitching in the reported speech of Finnish immigrants in Estonia. – *Multilingua* 32 s. 563–598.
- HÄRMÄVAARA, HANNA-ILONA – VATA-NEN, ANNA – FRICK, MARIA 2013. Kieltenvälinen vertailu ja keskusteluntutkimus yhteistyössä. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.), *Kielet toistensa peilissä. Kielten*

vertailu tutkimusmenetelmänä s. 135–167.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura.

PRAAKLI, KRISTIINA 2009: *Soome eestlaste*

*esimese põlvkonna kakskeelne keeleka-
susutus ja koodikooperimine.* Tartu: Tartu
Ülikool.

Ensimmäinen historiikki Uusfilologisen Yhdistyksen toiminnasta

H. K. Riikonen: *Im Dienste von Sprache und Literatur. La Société Néophilologique – Der Neuphilologische Verein – The Modern Language Society of Helsinki 1887–2012.* Toim. Juhani Härmä, Jarmo Korhonen & Terttu Nevalainen. *Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki.* Tome LXXXVIII. Helsinki: Société Néophilologique 2013. 236 s. ISBN 978-951-9040-41-7.

Suomen kielitieteen perusrakenteet luotiin 1800-luvulla. Tähän infrastruktuuriin kuuluvat keskeisimpinä osina akateemisen maailman kielitieteelliset oppiaineet ja toisaalta tieteelliset yhdistykset ja akatemiat. Taustoitan seuraavaksi arviotani käsittelemällä lyhyesti näiden oppiaineiden ja yhdistysten historiaa sekä valottamalla termin *uusfilologia* juuria.

Kielten oppiaineet tuotiin professuurien tasolla Turun Akatemiaan ja Keisarilliseen Aleksanterin Yliopistoon seuraavassa järjestyksessä: Kreikan ja Rooman kirjallisuus eli klassiset kielet vuonna 1640, Itämaiden kirjallisuus eli seemiläiset kielet 1811, venäjän kieli ja kirjallisuus 1828, suomen kieli ja kirjallisuus 1850, ruotsin kieli ja kirjallisuus 1876, romaaninen ja (toissijaisesti) germaaninen filologia 1894 ja englantilainen filologia 1907.

”Kieli ja kirjallisuus” -nimikkeet tavoittelevat samaa kuin myöhemmin käytetyn filologia-termin laaja merkitys eli lähestymistapaa, joka tähdentää kielen ja kulttuurin tutkimisen erottamatonta suh-

detta ja painottaa historiallista näkökulmaa. Suppeammin ymmärrettyä filologia keskittyy vanhojen tekstien varianttien vertailuun, tekstikritiikkiin sekä tyyl- ja kulttuurianalyyysiin.

Tieteenalakohtaisten yhdistysten perustamisjärjestys on samankaltainen, joskaan ei identtinen: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura vuonna 1831, Svenska Landsmålsföreningen i Finland 1874, Kotikielen Seura 1876, Klassillis-filologinen yhdistys 1882, Suomalais-Ugrilainen Seura 1883, Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885, Uusfilologinen Yhdistys 1887 ja Suomen Itämainen Seura 1917. Nämä ovat kaikki merkittävästi vaikuttaneet emotieteenalojensa kehitykseen Suomessa, ja yhtä lukuun ottamatta (Svenska Landsmålsföreningen) kaikki ovat edelleen hyvissä voimissa ja aktiivisia.

Terminä *uusfilologia* (kuten saksan *Neuphilologie* ja ranskan *néophilologie*) kattaa tyypillisesti uusien kielten eli saksan, ranskan ja englannin filologisen tutkimuksen. Myös slaavilaiset kielet luetaan usein uusfilologian piiriin. Sana *uusfilologia* syntyi 1880-luvun alkupuolella: esimerkiksi Schulzin ja Baslerin sanakirja (1942: 503 s. v. *Philologie*) ilmoittaa *Neuphilologie*-sanan ensiesiintymäksi vuoden 1885. Saksassa ensimmäiset uusfilologipäivät järjestettiin Hannoverissa vuonna 1886, kokoonkutsujana Hannoverin Neuphilologischer Verein (Viëtor 1902: 38). Kokouksen ohjelmassa oli Vië-